

Účinnosť politiky otvoreného prístupu (OA): Stručný prehľad pre subjekty financujúce výskum

Autor: Alma Swan (EOS)

Recenzent: Eloy Rodrigues (Univerzita v Minho)

September 2015

Vo svete existuje takmer 700 politik otvoreného prístupu, z nich približne jedna štvrtina je určená subjektom financujúcim výskum. V rámci týchto politik je značná variabilita z hľadiska podmienok stanovených pre autorov a z hľadiska ich účinnosti. Na základe analýzy viac ako 120 povinných politik, tento dokument definuje hlavné problémy, ktoré ovplyvňujú účinnosť politiky pri poskytovaní vysokej úrovne otvoreného prístupu k výskumnému materiálu.

Obsah politiky otvoreného prístupu

Politika otvoreného prístupu sa týka množstva otázok, napríklad kedy a kde majú byť uložené výskumné články, dovolená dĺžka embarga, či môžu byť udelené výnimky a za akých podmienok môžu byť hradené poplatky za publikovanie. Databáza politik otvoreného prístupu ROARMAP¹ zaznamenáva každú podmienku politiky a zaraďuje ju do niektorej kategórie zo súboru. Táto databáza ako celok je bohatým zdrojom dát pre analýzu pri štúdiu účinnosti politik, údaje obsiahnuté v tomto materiáli pochádzajú z takejto analýzy.

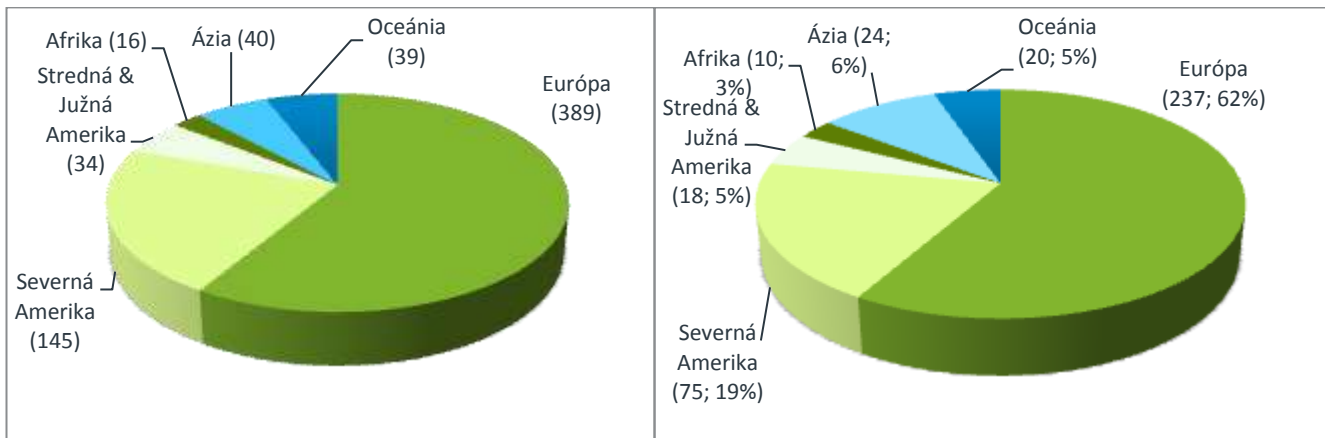
Hlavné oblasti, ktorými by sa politika otvoreného prístupu mala zaoberať, sú:

- Či táto politika má byť povinná
- Či politika stanovuje, ako by mal byť otvorený prístup zabezpečený (prostredníctvom vkladu publikácie do otvoreného repozitára alebo zverejnenie v časopisoch s otvoreným prístupom). Ak ide o repozitár s otvoreným prístupom, do ktorého repozitára/repozitárov majú byť položky uložené.
- Dĺžka povoleného embarga
- Či majú byť sankcie v prípade nedodržania podmienok
- Či majú byť nejaké konkrétne požiadavky týkajúce sa udeľovania licencií, vrátane toho, či by si autori mali ponechať práva k ich práci (v praxi to znamená ponechanie práva na sprístupnenie práce v podobe uloženia tejto práce do repozitára s otvoreným prístupom)

Analýza účinnosti politik

V rámci projektu PASTEUR4OA, všetky tieto ako aj ďalšie parametre boli zaznamenané pre každú existujúcu politiku otvoreného prístupu, ktoré boli vložené do databázy ROARMAP. Je známe, že len povinné politiky zvýšia úroveň otvoreného prístupu k materiálom nad základnú úroveň dobrovoľného poskytovania (asi 15%).

1 Register mandátov a politik repozitárov Open Access: <http://roarmap.eprints.org/>

Počet politik otvoreného prístupu (vľavo) a povinných politik (vpravo)

Projekt sa pozrel na povinné politiky na viac ako 120 univerzitách po celom svete a zhodnotil účinnosť každej politiky. Účinnosť bola meraná percentom materiálu s otvoreným prístupom z každej inštitúcie, v porovnaní s celkovým počtom článkov z týchto inštitúcií publikovaných za rok. Nebolo však možné študovať politiky poskytovateľov finančných prostriedkov týmto spôsobom, pretože výsledky sú ťažko merateľné: sledovať články, publikované v rámci prác/projektov podporovaných vybranými subjektmi je veľmi ťažké, keďže množstvo článkov neuvádza zdroj financovania systematickým a sledovateľným spôsobom. Okrem toho, finančne podporené články môžu byť uložené na viacerých miestach (napríklad vo viacerých inštitucionálnych repozitároch alebo v jednom či viacerých centralizovaných repozitároch, čo sťažuje sledovanie týchto článkov. Inštitucionálne politiky, však stanovujú, že publikácie musia byť uložené v inštitucionálnom repozitári, takže je ľahké sledovať ich. Z týchto dôvodov bola analýza venovaná účinnosti inštitucionálnej politiky, avšak stanovené princípy pravdepodobne platia pre všetky politiky, vrátane politik poskytovateľov finančných prostriedkov.

Analýza zahŕňa pohľad na to, ako každý prvok politiky vplýva na jej úspech. Bola použitá regresná analýza, ktorá poskytuje údaje o tom, či existuje pozitívna korelácia medzi účinnosťou politiky a konkrétnym prvkom. Ak je pozitívna korelácia štatisticky významná, ide o vyššiu úroveň korelácie².

Dôležité prvky politiky

Analýza ukázala, že tieto prvky politiky pozitívne korelujú s úspešným výsledkom:

- Politika uvádza, že výskumné články musia byť uložené v repozitári (t.j. politika je povinná)
- Politika uvádza, že túto akciu nie je možné odpustiť: to znamená, že bez ohľadu na podmienky embarga článok musí byť uložený na mieste, určenom politikou
- V prípade, že politika uvádza, že autor by si mal zachovať určité práva k publikovanej práci, táto akcia je povinná a nemožno ju odpustiť
- Politika uvádza, že uložené práce musia byť voľne sprístupnené a ak existuje embargo, potom musia byť sprístupnené hneď, ako sa embargo skončí

² Metodológia a výsledky sú detailne prezentované v správe projektu PASTEUR4OA: Swan A, Gargouri Y, Hunt M and Harnad S (2015) Open Access policy: numbers, analysis, effectiveness

<http://pasteur4oa.eu/sites/pasteur4oa/files/deliverables/PASTEUR4OA%20Work%20Package%203%20Report%20final%2010%20March%202015.pdf>

- Politika spája uloženie článkov s hodnotením výskumu resp. výkonom hodnotiacich postupov v rámci inštitúcie: politika uvádza, že články, ktoré nie sú uložené v súlade s požiadavkami politiky, nebudú započítané do hodnotenia výkonnosti alebo do postupov hodnotenia výskumu.

Prvky politiky	Pozitívna korelácia
Články <u>musia</u> byť uložené	☐
Uloženie nemôže byť odpustené	☐
Uloženie článkov je prepojené s hodnotením výskumu (hodnotením výkonnosti)	☐
Články musia byť voľne dostupné (Open Access)	☐
Ak politika upresňuje, že autori majú zachované práva, túto akciu nemožno odpustiť	☒

Kritické prvky politiky

Je zrejme a vyplýva aj zo štatistickej analýzy, že kritickým prvkom politiky je požiadavka, aby boli výskumné články uložené v repozitári s otvoreným prístupom. Okrem toho politika musí konštatovať, že toto uloženie nie je možné odpustiť. Ide o prvé dva body v zozname vyššie. Analýza ukázala, že tieto dva body významne korelujú s vysokou úrovňou otvoreného prístupu a tiež robia politiku povinnou.

K ostatným štatisticky významným prvkom politiky patrí prepojenie ukladania publikácií do repozitára s hodnotením výskumu (hodnotením výkonnosti). Tieto tri prvky politiky sú významne spojené s jej úspechom.

Prvky politiky	Pozitívna korelácia	Významná korelácia
Články <u>musia</u> byť uložené	☐	☐
Uloženie nemôže byť odpustené	☐	☐
Uloženie článkov je prepojené s hodnotením výskumu (hodnotením výkonnosti)	☐	☐
Články musia byť voľne dostupné (Open Access)	☐	
Ak politika upresňuje, že autori majú zachované práva, túto akciu nemožno odpustiť	☐	

Model politiky otvoreného prístupu

Na základe určenia, čo musí politika obsahovať aby bola úspešná, môže byť navrhnutá optimálna politika otvoreného prístupu. Politika musí svojimi požiadavkami zaťažovať autorov čo najmenej, súčasne však musí vyžadovať vyššie uvedené akcie, ktoré sú nevyhnutné na poskytnutie otvoreného prístupu. Politika by mala riešiť tieto otázky konkrétne a súčasne, optimálna politika bude obsahovať všetky požiadavky ako záväzné.

Odporúča sa tiež, aby politika stanovila, že uloženie článku sa realizuje v čase jeho prijatia na publikovanie. Aj keď sa zdá, že požiadavka na uloženie článku hneď po prijatí je v rozpore s vydavateľským embargom, nie je to tak. Uloženie je akcia, oddelená od verejného sprístupnenia článku a vydavateľ uloženie nebude sankcionovať. Cieľom je dosiahnuť, aby autori ukladali svoje články keď sú prijaté na publikovanie, čo je čas, kedy autori pracujú s článkom naposledy. Keď je príspevok uložený, autor sa oňho nemusí ďalej starať. Ak je článok pod publikačným embargom, softvér repozitára ho automaticky sprístupní verejnosti na konci obdobia embarga.

Verzia článku, ktorú táto politika určuje na vklad do repozitára, je recenzovanou autorskou verziou. Sú v nej zapracované všetky zmeny, požadované v rámci recenzného procesu. Je to posledná verzia, ktorou disponuje autor, a ktorá bola zaslaná na publikovanie. Ak sa táto verzia bude meniť, tak len nepatrne a už vôbec sa nebude meniť podstata článku, ktorý bude publikovaný v časopise.

Model politiky otvoreného prístupu: kritériá

Účel: Táto politika má za cieľ, aby sa znalosti vytvorené v inštitúcii sprístupnili vo väčšej miere pre všetkých v prospech výskumu samotného a pre spoločnosť

Podmienky politiky: Politika vyžaduje nasledovné:

- Všetky recenzované publikácie musia byť uložené v inštitucionálnom repozitári [názov repozitára] pri prijatí na zverejnenie. Uložená verzia je posledná autorská verzia so zapracovanými zmenami, požadovanými v recenznom konaní.
- Publikáciu treba uložiť bez ohľadu na to, či treba dodržiavať vydavateľské embargo alebo či existujú iné legitímne dôvody na to, aby dokument nebol v budúcnosti sprístupnený.
- Články musia byť sprístupnené verejnosti ak je to možné okamžite alebo v momente ukončenia embarga.
- Všetky postupy posudzovania a hodnotenia v inštitúcii používajú inštitucionálny repozitár ako zdroj zoznamu publikácií. Publikácie, ktore neboli uložené do repozitára v čase prijatia na uverejnenie, nebudú brané do úvahy.

Prečo takáto politika účinkuje

Politika, ktorá obsahuje všetky spomínané kritériá a je v inštitúcii správne implementovaná, umožní zhromaždiť veľké množstvo obsahu s otvoreným prístupom. Požiadavka na ukladanie, a tvrdenie, že tento krok nie je možné odpustiť z akéhokoľvek dôvodu zabezpečí, aby autori ukladali svoju prácu.

Samotní autori môžu mať istotu, že ak by existoval pádny dôvod na nezverejnenie práce v čase jej uloženia, napríklad požiadavky vydavateľského embarga, etické alebo právne dôvody, prečo práca nemôže byť verejne dostupná, potom úplný text môže ostať neprístupný počas trvania embarga, alebo aj navždy v extrémne zriedkavých prípadoch, kedy na to existuje legitímny dôvod.

Podobné politiky

Počet politik, podobných tomuto modelu, sa zvyšuje. Prvá z nich pochádzala z Univerzity v Liège (Belgicko), ktorú nasledovali ďalšie: Univerzita v Minho (Portugalsko), Univerzita v Turíne (Taliansko),

Univerzita v Ghente (Belgicko), Durhamská Univerzita (Veľká Británia) a ďalšie, vrátane mnohých národných a medzinárodných grantových agentúr.

Je dôležité spomenúť, že aj politika výskumného grantového programu Európskej komisie Horizont 2020 je tiež podobná, čo má za dôsledok, že inštitúcie, realizujúce tento typ politiky zladujú vlastnú politiku s politikou európskeho grantového programu. To je dôležité, pretože výskumníci v rámci inštitúcie môžu byť financovaní z tohto programu a môžu mať dobrú skúsenosť s požiadavkami inštitucionálnych politik a politik poskytovateľov grantov. Táto skúsenosť im uľahčuje dosiahnutie súladu s oboma politikami prostredníctvom jedného súboru opatrení.